

FORMY I TYPY WYNAGRADZANIA TWÓRCY W ŚWIETLE OCHRONY JEGO PRAW – STUDIUM LITERATUROWE

Katarzyna Staśkiewicz

Politechnika Częstochowska
Wydział Zarządzania

Streszczenie: Elementami składowymi prawa autorskiego są prawa osobiste i majątkowe przysługujące osobie uprawnionej z tytułu autorskich praw majątkowych. Współczesna polska ustawa *Prawo autorskie i prawa pokrewne* wprowadziła obowiązek zapłaty należnego wynagrodzenia osobie uprawnionej za korzystanie z dzieła na każdej płaszczyźnie eksploatacji, co gwarantuje twórcy ochronę majątkowych praw autorskich. Celem niniejszej publikacji jest przybliżenie zagadnień związanych z prawem twórcy do wynagrodzenia z tytułu korzystania z dzieła oraz zasad owego wynagradzania. W opracowaniu dokonano przeglądu literatury przedmiotu i charakterystyki podstawowych pojęć związanych z majątkowymi prawami autorskimi oraz wskazano podstawowe akty normatywne, będące gwarantem ochrony praw twórcy.

Słowa kluczowe: prawo autorskie, prawa autorskie majątkowe, wynagrodzenie twórcy, formy wynagrodzenia twórcy, typy wynagrodzenia twórcy

Wprowadzenie

Polskie prawo autorskie oparte jest na dualistycznej koncepcji praw autorskich, która dopuszcza egzystowanie praw majątkowych i osobistych obok siebie. Prawo osobiste to prawo niezbywalne, które trwa nadal mimo śmierci twórcy dzieła. Prawa majątkowe są pełnym przeciwieństwem praw osobistych. Współczesna polska ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych z 1994 roku oddzielnie normuje prawa autorskie osobiste i prawa autorskie majątkowe. Na prawo autorskie, w świetle polskiej ustawy, składają się prawa osobiste i prawa majątkowe autora dzieła.

Prawo twórcy do wynagrodzenia jest prawem podmiotowym, z uwagi na to, że przysługuje ono twórcy bez względu na to, czy podejmuje jakieś działania w celu realizacji swojego prawa, czy też pozostaje bierny. W obecnie obowiązującej ustawie, w art. 17¹, zastosowano syntetyczne ujęcie treści praw autorskich majątkowych. J. Błeszyński wskazuje, że ochrona autorów dzieł nie jest jednolita,

¹ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83).

ponieważ w przypadku dozwolonego użytku i licencji ustawowej prawa twórcy do wynagrodzenia zamykają się w możliwości dochodzenia należnego wynagrodzenia².

Pojęcie autorskiego prawa majątkowego w polskim ustawodawstwie

Autorskie prawa majątkowe to szereg uprawnień należnych twórcy dzieła, z tytułu jego stworzenia. Ustawodawca w ustawie z 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych wprowadził normę ogólną, którą wyraża art. 17 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych³ – twórca ma wyłączne prawo do korzystania ze swojego utworu i rozporządzania dziełem na wszelkich znanych polach eksploatacji. Twórcy przysługuje ponadto wynagrodzenie za korzystanie z jego utworu. Jest to nowatorskie ujęcie praw twórcy dzieła w stosunku do poprzednich ustaw. Obecnie obowiązująca ustawa o prawach autorskich i prawach pokrewnych zawiera regulacje dotyczące prawa do wynagrodzenia dla autora. Legislator wyraził *expressis verbis* w tytule oddziału 2 rozdziału 3 ustawy, że prawo do wynagrodzenia stanowi część autorskich praw majątkowych.

Zgodnie z twierdzeniem K. Gienasa syntetyczne ujęcie praw autorskich daje twórcy gwarancję osiągnięcia zysków z tytułu stworzenia dzieła, gdyż nieodłącznym elementem praw autorskich jest prawo do profitów ekonomicznych⁴. Profesor Traple wskazuje, że podstawą definiowania treści majątkowych praw twórcy i określania zasad rządzących obrotem praw autorskich jest pojęcie pola eksploatacji⁵. Zasada wynagrodzenia twórcy za korzystanie z utworu na każdym odrębnym polu eksploatacji została wyrażona w art. 45 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (pr. aut.)⁶, M. Kępiński podkreśla, że zgodnie z art. 45 pr. aut. wynagrodzenie twórcy zwiększa się wraz z ilością przeniesionych praw autorskich na odrębnych polach eksploatacji. Zgodnie z twierdzeniem E. Traple pole eksploatacji to odrębne technicznie i ekonomicznie warianty korzystania z utworu⁷. Według poglądów J. Szczotki pojęcie „autorskie prawa majątkowe”, które funkcjonuje w doktrynie „wynika z konstruowania – na tle syntetycznej definicji z art. 17 pr. aut. – autorskiego prawa majątkowego jako wiązki dających się wyodrębnić uprawnień częściowych, obejmujących korzystanie z utworu i rozporządzanie nim na tzw. polach eksploatacji, wobec czego na monopol twórcy składają się uprawnienia częściowe, odpowiadające polom eksploatacji utworu, wskazanym w art. 50

² J. Bełszyński, [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 678 i 640-641.

³ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83).

⁴ K. Gienas, *Systemy Digital Rights Management w świetle prawa autorskiego. Stan prawny na 24 grudnia 2007*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 180.

⁵ E. Traple, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 328.

⁶ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83).

⁷ E. Traple, *Komentarz do art. 50 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] *Prawo autorskie ...*, red. J. Barta, R. Markiewicz, op. cit., passim.

pr. aut. (katalog ten nie wyczerpuje całej treści autorskich praw majątkowych, w szczególności możliwe jest dalsze rozszczepianie uprawnień z art. 50 pr. aut.⁸⁾”⁹. Prawa autorskie wskazane w art. 17 pr. aut. stanowią definicję, która formułuje warunek negatywny, polegający na wskazaniu wyjątków. Zawarta w art. 17 pr. aut. definicja jest definicją pełną¹⁰.

Istota prawa twórcy do wynagrodzenia

W ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych z 1994 roku ustawodawca wprowadził przepis art. 17 w brzmieniu: „jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórca przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu”. Zastosowanie spójników „i” i „oraz” pozwala wnioskować, iż jeśli nie przeciwstawia się temu ustawa, to autorom dzieła przysługują uprawnienia takie jak:

- wyłączne prawo do korzystania ze stworzonego dzieła;
- wyłączne prawo do rozporządzania dziełem na wszystkich polach eksploatacji;
- wyłączne prawo do wynagrodzenia za korzystanie z dzieła¹¹.

E. Traple wskazuje, że „wyłączność” praw przysługujących twórcy dzieła to domniemanie generalnego uprawnienia na rzecz twórcy, które może zostać ograniczone przez osoby trzecie, których uprawnienia mogą wkroczyć w uprawnienia twórcy. E. Traple twierdzi, że art. 17 pr. aut. w kwestii wynagrodzenia autorskiego formułuje tylko zasadę ogólną, zgodnie z którą jeśli ktoś korzysta z utworu, to musi zapłacić wynagrodzenie twórcy dzieła¹². M. Kępiński wskazuje, że „prawo do wynagrodzenia nie jest takim samym prawem majątkowym jak prawo korzystania z utworu czy prawo rozporządzania utworem, chociaż wszystkie wymienione są w art. 17 pr. aut.”¹³.

Zgodnie z poglądami W. Machały prawo do wynagrodzenia autorskiego „[...] nie wydaje się stanowić odrębnej kategorii autorskich praw majątkowych, lecz raczej należeć do zakresu prawa korzystania lub prawa rozporządzania – w zależności od tego, czy w konkretnych okolicznościach prawo do wynagrodzenia dotyczy czynności eksploatacyjnych objętych zezwoleniem twórcy (wówczas wiąże się z prawem rozporządzania), czy też ma charakter odszkodowania czy zadośćuczynienia za podjęcie eksploatacji bez zezwolenia (wówczas pozostaje w związku z prawem do korzystania”¹⁴.

⁸ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83).

⁹ D. Sokołowska, *Prawo twórcy do wynagrodzenia w prawie autorskim*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2013, s. 47.

¹⁰ Z. Radwański, M. Zieliński, [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 1: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 352-353.

¹¹ D. Sokołowska, *Prawo twórcy ...*, op. cit., s. 52.

¹² E. Traple, *Treść majątkowych praw autorskich*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1994, nr 11, s. 13.

¹³ M. Kępiński, [w:] *System prawa ...*, t.13, s. 525.

¹⁴ W. Machała, *Dozwolony użytek prywatny w polskim prawie autorskim*, Lexis Nexis, Warszawa 2003, s. 130.

Sąd Najwyższy w wyroku V CKN 411/01 stwierdził, iż nie powinno się kwalifikować prawa do wynagrodzenia jako elementu prawa autorskiego. Według SN prawa autorskie majątkowe są prawami wyłącznymi, co potwierdza „treść art. 17 pr. aut., zgodnie z którym autorskie prawo majątkowe uprawnia do wyłącznego korzystania z utworu i rozporządzania nim oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu. Z przepisu tego wyprowadza się wniosek, że autorskim prawem majątkowym jest także uprawnienie do wynagrodzenia za korzystanie z utworu. Jednocześnie zwraca się uwagę, że to uprawnienie może mieć różnorodny charakter. Jeżeli przysługuje wobec osoby korzystającej z utworu na podstawie licencji, jest bezwzględny roszczeniem o wynagrodzenie”, ten zaś jego bezwzględny charakter nakazuje je zaliczyć do autorskich praw majątkowych chronionych za pomocą środków przewidzianych w art. 79 pr. aut.¹⁵ Według innego wariantu tego poglądu argumentem przemawiającym za objęciem roszczenia o wynagrodzenie za korzystanie z utworu na podstawie licencji przymusowej zakresem zastosowania art. 79 pr. aut. jest to, że w przypadkach licencji przymusowych roszczenie wynagrodzenia jest niejako odpowiednikiem prawa wyłącznego¹⁶. Doktryna nie wypracowała jednego stanowiska dotyczącego zagadnienia charakteru wynagrodzenia, które jest należne twórcy. Spór dotyczy bezwzględnego i względnego charakteru wynagrodzenia. E. Traple twierdzi, że nie można uznać prawa do wynagrodzenia za prawo o charakterze bezwzględnym. Na poparcie swojej teorii E. Traple wskazuje, że źródło wynagrodzenia autorskiego stanowi licencja ustawowa, umowa, konkretny przepis ustawy¹⁷. Przeciwną koncepcję głosi J. Marcinkowska, która wskazuje, że wzorem dla autorskich praw majątkowych były przepisy prawa własności. Zgodnie z tym J. Marcinkowska wskazuje, że prawo do wynagrodzenia powinno mieć charakter własnościowy i bezwzględny, a jedynym ograniczeniem tego prawa jest dozwolony użytek¹⁸. Za bezwzględnym charakterem tego prawa opowiada się także D. Sokołowska i M. Pyziak-Szafanicka.

Treść artykułu 43 ust. 2¹⁹ pr. aut. odnosi się do wynagrodzenia, które jest postrzegane jako świadczenie wzajemne, należne od tytułu zawartej umowy między zbywcą a nabywcą autorskich praw majątkowych. Przejście praw ze zbywcy na nabywcę dokonuje się w chwili przyjęcia dzieła przez nabywcę. Zgodnie z tym

¹⁵ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83).

¹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26.06.2003 r., V CKN 411/01, dostęp: <http://prawo.money.pl/orzecznictwo/sadnajwyzszy/wyrok;sn;izba;cywilna,ic,v,ckn,411,01,5471,orzeczenie.html>

¹⁷ E. Traple, [w:] *System prawa ...*, op. cit., passim.

¹⁸ J. Marcinkowska, *Dozwolony użytek w prawie autorskim. Podstawowe zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe UJ” 87, Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej UJ, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2004, s. 216.

¹⁹ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83), art. 43 ust. 2.

1. Jeżeli z umowy nie wynika, że przeniesienie autorskich praw majątkowych lub udzielenie licencji nastąpiło nieodpłatnie, twórca przysługuje prawo do wynagrodzenia.

2. Jeżeli w umowie nie określono wysokości wynagrodzenia autorskiego, wysokość wynagrodzenia określa się z uwzględnieniem zakresu udzielonego prawa oraz korzyści wynikających z korzystania z utworu.

przepisem podstawą do ustalenia wynagrodzenia będzie zakres udzielonego prawa²⁰. Z zagadnieniem wynagrodzenia dla twórcy wiążą się kolizje interesów majątkowych twórcy i nabywcy. Polskie ustawodawstwo ukierunkowane jest na ochronę praw autorskich majątkowych twórcy, jako słabszej strony stosunku umownego. Ochrona słabszej strony gwarantuje właściwe relacje pomiędzy twórcą a nabywcą praw autorskich do dzieła. Majątkowe prawa autorskie zostały uregulowane w rozdziale 5 ustawy o prawie autorskim. Zatem ustawa nie reguluje sposobu wynagrodzenia twórcy. Ustalenie wynagrodzenia leży w gestii stron umowy. Ustawa o prawach autorskich wymienia jedynie systemy wynagradzania, które mają chronić słabszą stronę stosunku umownego²¹. Zgodnie z art. 43 pr. aut.: „jeżeli z umowy nie wynika, że przeniesienie autorskich praw majątkowych lub udzielenie licencji nastąpiło nieodpłatnie, twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia”. Analizując przywołany przepis, należy wskazać, że jeśli umowa nie wskazuje wprost, że przeniesienie praw autorskich nastąpiło nieodpłatnie, to należy domniemywać odpłatności przeniesienia praw. Wysokość wynagrodzenia powinna zostać ustalona stosownie do zysków, jakie będzie czerpał z dzieła nabywca. Jak wskazują profesor Barta i profesor Markiewicz, takie rozumienie przepisu nie wyłącza używania stawek, które stosuje się zazwyczaj w rozliczeniach²². Art. 43 ust. 2 pr. aut. reguluje sposoby określania zapłaty dla zbywcy autorskich praw majątkowych. Jeśli strony nie wskażą w umowie wysokości wynagrodzenia, to można je określić na podstawie zakresu udzielonego prawa i na podstawie korzyści czerpanych z dzieła przez nabywcę. Przepis ten stanowi także wytyczne dla sądu. Odnosząc się do zagadnienia zakresu udzielonych praw, należy wziąć pod uwagę ilość i rodzaj pól eksploatacji, które obejmuje umowa przenosząca autorskie prawa majątkowe. Istotnym elementem, który może pomóc w ustaleniu wysokości wynagrodzenia, jest określenie zakresu terytorialnego, na którym zostały przeniesione prawa majątkowe, a także dodatkowe klauzule umowne, które ograniczają swobodne korzystanie nabywcy z dzieła. Należy ponadto oszacować zysk osiągnięty przez nabywcę dzięki umowie przenoszącej prawa autorskie. Istotnym elementem wpływającym na osiągnięcie zysku z dzieł jest nazwisko twórcy oraz sława, która mu towarzyszy. Przepis z art. 43 ust 3 pr. aut. to szczególna regulacja, która odbiega od przepisów *Kodeksu cywilnego*, dlatego też w przypadku postępowania przed sądem, toczącego się w sprawie ustalenia wynagrodzenia dla autora, nie można powoływać się na włożone przez twórcę nakłady pracy. Sądowe przyznanie wynagrodzenia twórcy dzieła nie następuje w wyniku konkretnego modelu wynagrodzenia²³. Zgodnie z uzasadnieniem do wyroku SN z dnia 25 marca 2004 r.: „ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych nie narzuca żadnego systemu (sposobu) ustalania wynagrodzenia twórcy, jedynie w art. 43 ust. 2 wskazuje na dwa kryteria,

²⁰ D. Sokołowska, *Prawo twórcy...*, op. cit., s. 56.

²¹ T. Targosz, K. Włodarska-Dziurzyńska, *Umowy przenoszące autorskie prawa majątkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 23.

²² J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 123.

²³ T. Targosz, K. Włodarska-Dziurzyńska, *Umowy przenoszące ...*, op. cit., s. 231-233.

które w razie sporu co do wysokości wynagrodzenia za przeniesienie autorskich praw majątkowych lub udzielenie licencji, powinny być brane pod uwagę [...]”²⁴.

Wynagrodzenie z art. 43 pr. aut. nie może być utożsamiane z wynagrodzeniem z art. 79 ust. 1 pkt 3 pr. aut.²⁵, które należy się autorowi w przypadku naruszenia praw autorskich. Świadczenie z tytułu należnego wynagrodzenia twórcy dzieła może być spełnione zarówno w sposób gotówkowy jak i bezgotówkowy. Wybór sposobu spełnienia świadczenia ustawodawca pozostawił stronom stosunku umownego. Ograniczeniem swobody umownej jest ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z 2004 roku, a konkretnie art. 22 ust. 1 pkt 1, który wskazuje próg, powyżej którego świadczenie powinno być rozliczone bezgotówkowo. Jeżeli strony nie uregulowały w umowie terminu płatności, to zastosowanie mają przepisy *Kodeksu cywilnego* (k.c.) dotyczące zobowiązań. Zgodnie z literalnym brzmieniem art. 455 k.c.²⁶, jeśli nie ustalono terminu, ani termin nie może być ustalony na podstawie zobowiązania, to świadczenie należy spełnić niezwłocznie, po wezwaniu do wykonania świadczenia przez wierzyciela. Zgodnie z artykułem 488 §1 k.c.²⁷ świadczenia wzajemne powinny być spełnione jednocześnie. Jednoczesny termin świadczenia może zostać zmodyfikowany umownie, w drodze decyzji właściwego organu, w drodze orzeczenia sądu. Do rzadkości należy przypadek, kiedy w umowie strony nie wskazały ani terminu świadczenia twórcy, ani terminu zapłaty wynagrodzenia przez nabywcę. W takim przypadku, jeśli chodzi o wynagrodzenie należne twórcy, a utwór nie został jeszcze dokończony, należy zastosować art. 54 ust. 3 pr. aut. Roszczenie nabywcy będzie wymagalne wraz z chwilą dokończenia utworu. Jeżeli utwór jest już dokończony, to zastosowanie w takiej sytuacji znajdzie art. 455 k.c.²⁸. Sporną kwestią jest wezwanie nabywcy do zapłaty, aby roszczenie mogło stać się wymagalne. Wezwanie do zapłaty powinno być wystosowane do dłużnika, jeśli strony postanowiły rozliczyć się bezgotówkowo, co wyklucza jednoczesne spełnienie świadczenia. Konstrukcja świadczenia wzajemnego nie znajduje zastosowania w przypadku, gdy wynagrodzenie twórcy jest uzależnione od przyszłości. Przy wynagrodzeniu procentowym zasadne jest stosowanie art. 455 k.c.²⁹. W celu uniknięcia komplikacji wynikających z nieustalenia terminu

²⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25.03.2004 r., II CK 90/03, dostęp:

<http://prawo.money.pl/orzecznictwo/sad-najwyzszy/wyrok;sn;izba;cywilna,ic,ii,ck,90,03,6046,orzeczenie.html>

²⁵ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83), art. 79. 1. Uprawniony, którego autorskie prawa majątkowe zostały naruszone, może żądać od osoby, która naruszyła te prawa: [...] 3) naprawienia wyrządzonej szkody: a) na zasadach ogólnych albo b) poprzez zapłatę sumy pieniężnej w wysokości odpowiadającej dwukrotności, a w przypadku gdy naruszenie jest zawinione – trzykrotności stosownego wynagrodzenia, które w chwili jego dochodzenia byłoby należne tytułem udzielenia przez uprawnionego zgody na korzystanie z utworu.

²⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – *Kodeks cywilny* (Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93).

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

płatności, strony powinny zastosować odpowiednie postanowienia w umowie przenoszącej autorskie prawa majątkowe³⁰.

Moment powstania prawa do wynagrodzenia

W doktrynie praw autorskich można wyróżnić dwa stanowiska dotyczące powstania prawa do wynagrodzenia dla autora. Pierwsza z nich odnosi się do powstania prawa do wynagrodzenia w chwili ustalenia dzieła. Orędownikiem tej koncepcji był J. Błęszyński na gruncie ustawy z 1952 roku. J. Błęszyński twierdził, że „z momentem stworzenia utworu autor ma prawo do domagania się wynagrodzenia za każde wykorzystanie swojego utworu, co jest niezależne od podstawy do domagania się wynagrodzenia z konkretnego tytułu prawnego”³¹. Profesor Barta podzielał zdanie J. Błęszyńskiego, gdyż w głosie do wyroku Sądu Najwyższego twierdził, że prawo do wynagrodzenia na gruncie ustawy z 1952 roku powstaje w momencie powstania dzieła i stanowi wyłączność eksploatacyjną dla twórcy³². Drugą koncepcją, która znajduje poparcie większości doktryny, jest koncepcja, która nie łączy ze sobą momentu pojawienia się prawa do wynagrodzenia z momentem ustalenia dzieła. Według M. Poźniak-Niedzielskiej „prawo do wynagrodzenia powstaje w momencie stworzenia utworu i jest niezależne od podstawy domagania się wynagrodzenia z konkretnego tytułu prawnego, pozostaje w pewnej sprzeczności z literalnym brzmieniem ustawy, która statuuje prawo do wynagrodzenia za korzystanie z utworu”³³. Zgodnie z poglądami M. Poźniak-Niedzielskiej uprawnienie do wynagrodzenia dla autora wynika z faktu korzystania przez konkretną osobę z utworu. Doktryna prawa cywilnego nie wypracowała jednolitej koncepcji dotyczącej interpretacji pojęcia „korzystanie”. Według J. Wasilkowskiego mianem korzystania z danej rzeczy można określić faktyczne posiadanie rzeczy i czerpanie z tego tytułu korzyści³⁴. Odmianą koncepcję dotyczącą korzystania z rzeczy prezentuje E. Gniewek – posiadanie rzeczy stanowi tylko jeden z wielu elementów prawa do korzystania z niej. E. Gniewek wskazuje, iż prawo do posiadania to samodzielne uprawnienie właściciela rzeczy³⁵. A. Szewc podnosi, że „korzystanie” określone w art. 17 pr. aut. powinno być tożsame z korzystaniem z dzieła przez osobę inną niż sam autor. Ponadto wskazuje, że takie korzystanie ma miejsce wtedy, kiedy trwają prawa autorskie majątkowe do dzieła³⁶. Profesorowie Barta i Markiewicz stwierdzają, iż pojęcie „korzystania” na gruncie art. 17 pr. aut. powinno być interpretowane jako korzystanie z dzieła przez samego twórcę. Według profesorów „korzystanie z utworu” to eksploatacja dzieła³⁷.

³⁰ T. Targosz, K. Włodarska-Dziurzyńska, *Umowy przenoszące ...*, op. cit., s. 234-235.

³¹ Ibidem, s. 57.

³² J. Barta, *Glosa do wyroku SN z dn. 8.12.1976 r.*, III CRN 269/76, OSPiKa, z. 6, 1978, poz. 110, s. 266.

³³ D. Sokołowska, *Prawo twórcy...*, op. cit., s. 57.

³⁴ Wasilkowski, [w:] W. Czachórski, *System prawa cywilnego*, t. 2: *Prawo własności i inne prawa rzeczowe*, red. J. Ignatowicz, Ossolineum, Wrocław 1977, s. 46-47.

³⁵ E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, C. H. Beck, Warszawa 2006, passim.

³⁶ A. Szewc, *Wynagrodzenia twórców i wynalazców w prawie autorskim i wynalazczym*, Lex, Sopot 1999, s. 179.

³⁷ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 119.

Specyfika i formy wynagradzania twórcy

Stosunek zobowiązaniowy łączący strony umowy może być jedną z podstaw powstania prawa po stronie twórcy do otrzymania należnego mu wynagrodzenia. Obowiązek zapłaty wynagrodzenia i prawo twórcy do otrzymania go, w przypadku dzieła na zamówienie, aktualizuje się w chwili przyjęcia utworu³⁸. Zwolenniczką tej koncepcji jest także E. Traple, według której obowiązek zapłaty należnego twórcy wynagrodzenia pojawia się na podstawie:

- umowy zawartej przez strony;
- licencji ustawowej;
- właściwego przepisu ustawy.

Najczęściej wykorzystywane sposoby wynagrodzenia twórcy to:

- ryczałt;
- wynagrodzenie ustalone procentowo;
- wynagrodzenie ryczałtowo-procentowe³⁹;
- wynagrodzenie ustalone od razu, zależne od wykonanej pracy, np. za arkusz wydawniczy;
- określona kwota, należna od określonej kwoty, jaką uzyskał nabywca ze sprzedaży dzieła⁴⁰.

Wynagrodzenie ryczałtowe to system wynagrodzenia twórcy, który polega na wskazaniu kwoty, którą nabywca zobowiązuje się zapłacić. Ryczałt może być wypłacony jednorazowo twórcy lub w systemie ratalnym. Wypłatę należnego twórcy świadczenia może poprzedzać zaliczka lub zadatek. Kwota wynagrodzenia ustalona ryczałtowo może podlegać modyfikacji tylko w szczególnych przypadkach. Ryczałtowo ustalenie kwoty, którą otrzyma zbywca praw majątkowych, pozwala na precyzyjne określenie wartości utworu w chwili zawarcia umowy. Wystąpienie sytuacji powodujących nagłe i niespodziewane obniżenie wartości utworu jest prawie niemożliwe. Utwór, w stosunku do którego ustalana jest wysokość wynagrodzenia, może być już istniejącym utworem lub przedmiotem umowy może być utwór przyszły, w stosunku do którego strony ustaliły precyzyjnie cechy decydujące o jego wartości. Zbywca otrzymuje zapłatę od nabywcy wraz z momentem wykonania umowy. Ryczałt nabywca może wypłacić od razu lub za pomocą ustalonego systemu ratalnego. Możliwa jest sądowa ingerencja w wysokość wynagrodzenia przysługującego twórcy, jeśli wynagrodzenie jest rażąco niesprawiedliwe w stosunku do uzyskanych zysków przez nabywcę. Taki rodzaj systemu wynagrodzenia twórcy niesie ze sobą ryzyko dla nabywcy, który sam ponosi konsekwencje niskich przychodów z dzieła⁴¹.

Modyfikacją wynagrodzenia ryczałtowego jest wynagrodzenie zależne od wykonanej pracy. Wysokość wynagrodzenia ustalona może być przykładowo jako

³⁸ S. Sołtyński, *Przenoszalność prawa do wynagrodzenia twórcy pracowniczego projektu wynalazczego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 1985, z. 41, s. 70.

³⁹ D. Sokołowska, *Prawo twórcy...*, op. cit., s. 256.

⁴⁰ T. Targosz, K. Włodarska-Dziurzyńska, *Umowy przenoszące...*, op. cit., s. 227.

⁴¹ *Ibidem*, s. 227.

zależna od liczby arkuszy wydawniczych, w przypadku dzieł z zakresu literatury. Wynagrodzenie nie może być jednak zależne od weny literackiej artysty, dlatego też w umowie często określa się minimalną ilość tekstu w dziele literackim⁴².

Odmiernym sposobem wynagradzania zbywcy autorskich praw majątkowych jest wynagrodzenie procentowe. Obliczanie tego typu wynagrodzenia następuje poprzez obliczenie procentu na podstawie zysków uzyskanych ze sprzedaży określonego utworu. A. Karpowicz wskazuje na to, że udział twórcy wynosi od 6% do 20%⁴³. L. Owen twierdzi, że wynagrodzenie autora dzieła powinno wynosić 9-10%. Ponadto strony muszą wskazać kwotę, która będzie podstawą obliczenia procentowego wynagrodzenia twórcy. Co więcej, twórca powinien mieć dostęp do dokumentacji sprzedaży, prowadzonej przez nabywcę, w celu weryfikacji prawdziwości należnej mu kwoty. Z takim sposobem wynagrodzenia łączy się niepewność twórcy co do ostatecznej kwoty wynagrodzenia, a także przesunięcie w czasie otrzymania zapłaty, do chwili uzyskania przez nabywcę profitów z dzieła. Jednocześnie jest to korzystny sposób wynagrodzenia dla nabywcy, który nie ponosi ryzyka związanego z poniesieniem zbyt wysokich kosztów, przy niskim popycie na dzieło. Strony umowy powinny określić w umowie okresy, w jakich nastąpi rozliczenie i termin zapłaty. Okres rozliczeniowy może zostać określony w dniach, tygodniach, miesiącach, raz w roku⁴⁴. System mieszany polega na określeniu wynagrodzenia ryczałtowego należnego zbywcy autorskich praw majątkowych, a dodatkowo strony mogą określić wynagrodzenie przysługujące zbywcy po sprzedaniu określonej liczby egzemplarzy lub przekroczeniu określonej kwoty dochodów, przychodów. Dodatkowe wynagrodzenie ma wtedy charakter „premi”⁴⁵. Twórca dzieła może otrzymać także wynagrodzenie za pracę włożoną w powstanie dzieła. Jest to system alternatywny wynagrodzenia twórcy, w praktyce jednak system wynagrodzenia godzinowego należy do rzadkości.

Umowy przenoszące autorskie prawa majątkowe niosą ze sobą ryzyko błędnego oceny wartości dzieła w chwili zawarcia umowy. Art. 44 pr. aut.⁴⁶ to przepis chroniący interesy majątkowe twórcy i jest bezwzględnie obowiązujący, stanowi, że w przypadku wyraźnej „rażącej dysproporcji między wynagrodzeniem twórcy a korzyściami nabywcy autorskich praw majątkowych lub licencjobiorcy, twórca może żądać stosownego podwyższenia wynagrodzenia przez sąd”. Skuteczność tego przepisu nie zależy od określonego systemu wynagrodzenia dla twórcy. Przywołany wyżej artykuł nie znajduje zastosowania, jeśli autorskie prawa majątkowe zostały przeniesione nieodpłatnie⁴⁷. Inaczej sytuacja kształtuje się w przypadku wynagrodzenia ryczałtowego. W chwili zawarcia umowy strony szacują zyski i na

⁴² Ibidem, s. 228.

⁴³ A. Karpowicz, *Autor–Wydawca. Podręcznik prawa autorskiego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, passim.

⁴⁴ T. Targosz, K. Włodarska-Dziurzyńska, *Umowy przenoszące ...*, op. cit., s. 228-229.

⁴⁵ Ibidem, s. 229.

⁴⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – *Kodeks cywilny* (Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93), art. 44.

W razie rażącej dysproporcji między wynagrodzeniem twórcy a korzyściami nabywcy autorskich praw majątkowych lub licencjobiorcy, twórca może żądać stosownego podwyższenia wynagrodzenia przez sąd.

⁴⁷ T. Targosz, K. Włodarska-Dziurzyńska, *Umowy przenoszące ...*, op. cit., s. 240.

tej podstawie ustalają wynagrodzenia dla autora. Mimo iż wynagrodzenie ustalane jest tylko na podstawie prognozy, a nie rzeczywistych zysków, to nie uzasadnia to stosowania art. 44 pr. aut.

Sądowy wyrok jest wyrokiem konstytucyjnym. Sąd może zasądzić wynagrodzenie do kwoty wskazanej w pozwie, kierując się treścią art. 321 § 1 k.p.c.⁴⁸. Sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie. Przepis art. 44 pr. aut. zezwala na stosowanie przepisów *Kodeksu cywilnego*, które zawierają klauzule *rebus sic santibus*.

Determinanty czasowej ochrony praw autorskich

Ustawodawca w art. 36 pr. aut. wprowadził czasową ochronę autorskich praw majątkowych.

Poza ustawowymi wyjątkami, prawa autorskie gasną z upływem:

- od śmierci twórcy, a do utworów współautorskich – od śmierci współtwórcy, który przeżył pozostałych;
- w odniesieniu do utworu, którego twórca nie jest znany – od daty pierwszego rozpowszechnienia, chyba że pseudonim nie pozostawia wątpliwości co do tożsamości autora lub jeżeli autor ujawnił swoją tożsamość;
- w odniesieniu do utworu, do którego autorskie prawa majątkowe przysługują z mocy ustawy innej osobie niż twórca – od daty rozpowszechnienia utworu, a gdy utwór nie został rozpowszechniony – od daty jego ustalenia;
- w odniesieniu do utworu audiowizualnego – od śmierci najpóźniej zmarłej z wymienionych osób: głównego reżysera, autora scenariusza, autora dialogów, kompozytora muzyki skomponowanej do utworu audiowizualnego.

Czasowa ochrona ma istotne znaczenie dla wynagrodzenia twórcy. Po wygaśnięciu autorskich praw majątkowych można korzystać z dzieła nieodpłatnie i w sposób nieograniczony. Art. 40 ust. 1 pr. aut.⁴⁹ wprowadza jednak zasadę, że „producenci lub wydawcy egzemplarzy utworów literackich, muzycznych, plastycznych, fotograficznych i kartograficznych, niekorzystających z ochrony autorskich praw majątkowych, są obowiązani do przekazywania na rzecz Funduszu, o którym mowa w art. 111, wpłaty wynoszącej od 5% do 8% wpływów brutto ze sprzedaży egzemplarzy tych utworów. Dotyczy to wydań publikowanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”. Przywołany artykuł odzwierciedla obecną w polskim ustawodawstwie zasadę *domaine public payant*, czyli ideę autorskiego prawa grupowego. *Domaine public payant* polega na wprowadzeniu obowiązku zapłaty określonej kwoty na rzecz wskazanej w ustawie instytucji⁵⁰. W przypadku polskiego prawa autorskiego jest to Fundusz Promocji Twórczości. D. Sokołowska twierdzi, że zasadą *domain public payant* nie są objęte wszystkie utwory. Autorka podkreśla, że na podstawie art. 124 ust. 1 pkt 1 można wywnioskować, do jakich

⁴⁸ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – *Kodeks postępowania cywilnego* (Dz.U. 1964 nr 43 poz. 296).

⁴⁹ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83).

⁵⁰ M. Bania, „Monitor Prawniczy” 20/2014, dostęp: <http://czasopisma.beck.pl/monitorprawniczy/artukul/emdomaine-public-payantem-genez-a-podstawowe-zalozenia-i-charakter-instytucji/>,

utworów odnosi się obecnie obowiązująca ustawa. Według D. Sokołowskiej ustawa nie ma zastosowania do dzieł, w stosunku do których „wygasły autorskie prawa majątkowe” – art. 40 ust. 1 pr. aut. może mieć zastosowanie do dzieł, w stosunku do których termin trwania autorskich praw majątkowych rozpoczął się 1 stycznia 1931 roku i później.

Podsumowanie

Zagadnienie wynagrodzenia należnego autorowi z tytułu stworzenia przez niego dzieła jest niezwykle ważne w obliczu rozwoju nowych technologii, które ułatwiają naruszenie praw przysługujących twórcy. Po dogłębnym przestudiowaniu literatury przedmiotu, uważam, że należy przychylić się do koncepcji wyrażanej przez prof. E. Traple, iż przepis art. 17 pr. aut. stanowi podstawę do otrzymania wynagrodzenia przez twórcę z tytułu korzystania z jego dzieła.

Polski legislator uprzywilejował twórcę, postrzeganego jako słabszą stronę umowy, którą należy chronić. Autor dzieła może przenieść autorskie prawa majątkowe na polach eksploatacji, które są znane w chwili zawarcia umowy. Twórcy przysługuje prawo do przeniesienia na inny podmiot przysługujących mu praw majątkowych, za pomocą licencji lub umowy przenoszącej prawa autorskie majątkowe. Przejście autorskich praw majątkowych może nastąpić również w drodze dziedziczenia. Uprawniony z tytułu autorskich praw majątkowych może się ich zrzec w przypadkach, które nie zostały wprost zakazane w ustawie. Prawa twórcy na gruncie współczesnego polskiego ustawodawstwa podlegają ograniczeniu przez instytucję dozwolonego użytku i licencję ustawową. Twórcy, postrzeganemu jako słabsza strona umowy przez ustawodawcę, przysługują roszczenia, jeśli jego prawo autorskie zostało naruszone.

Literatura

1. Bania M., „Monitor Prawniczy” 20/2014, dostęp: <http://czasopisma.beck.pl/monitor-prawniczy/artukul/emdomaine-public-payantem-genezapodstawowe-zalozenia-i-charakter-instytucji/>
2. Barta J., *Glosa do wyroku SN z dn. 8.12.1976 r.*, III CRN 269/76, OSPiKa, z. 6, 1978.
3. Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
4. Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008.
5. Czachórski W., *System prawa cywilnego*, t. 2: *Prawo własności i inne prawa rzeczowe*, red. J. Ignatowicz, Ossolineum, Wrocław 1977.
6. Gienas K., *Systemy Digital Rights Management w świetle prawa autorskiego. Stan prawny na 24 grudnia 2007*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
7. Gniewek E., *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2006.
8. Karpowicz A., *Autor–Wydawca. Podręcznik prawa autorskiego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
9. Machała W., *Dozwolony użytek prywatny w polskim prawie autorskim*, Warszawa 2003.
10. Marcinkowska J., *Dozwolony użytek w prawie autorskim. Podstawowe zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe UJ” 87, Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej UJ, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2004.
11. *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Wolters Kluwer, Kraków 2011.

12. Sokołowska D., *Prawo twórcy do wynagrodzenia w prawie autorskim*, Wydawnictwo Naukowe
13. UAM, Poznań 2013.
14. Sołtysiński S., *Przenoszalność prawa do wynagrodzenia twórcy pracowniczego projektu wynalazczego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 1985, z. 41.
15. *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 1: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, C.H. Beck, Warszawa 2007.
16. *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, C.H. Beck, Warszawa 2007.
17. Szewc A., *Wynagrodzenia twórców i wynalazców w prawie autorskim i wynalazczym*, Sopot 1999.
18. Targosz T., Włodarska-Dziurzyńska K., *Umowy przenoszące autorskie prawa majątkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
19. Traple E., *Treść majątkowych praw autorskich*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1994, nr 11.

Akty prawne obowiązujące:

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – *Kodeks cywilny* (Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – *Kodeks postępowania cywilnego* (Dz.U. 1964 nr 43 poz. 296).

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83).

Wyroki Sądów:

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25.03.2004 r., II CK 90/03, dostęp:

<http://prawo.money.pl/orzecznictwo/sad-najwyzszy/wyrok;sn;izba;cywilna,ic,ii,ck,90,03,6046,orzeczenie.html>

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26.06.2003 r., V CKN 411/01, dostęp:

<http://prawo.money.pl/orzecznictwo/sadnajwyzszy/wyrok;sn;izba;cywilna,ic,v,ckn,411,01,5471,orzeczenie.html>

FORMS AND TYPES OF REMUNERATION TO THE AUTHOR IN REGARD TO PROTECTION OF HIS RIGHTS – STUDY OF LITERATURE

Abstract: Personal and property rights are components of copyright belonging to the person entitled of copyrights. Modern Polish act *Prawo autorskie i prawa pokrewne* introduced the obligation to pay the remuneration due to person entitled of copyrights for the use of works on every level of exploitation, which guarantees the protection of the rights of creators copyrights. The purpose of this publication is to present issues related to the payment for the use of works and rules of that remuneration. The article reviews the literature and characteristics of the basic concepts associated with the copyrights and presents the basic legislative acts which guarantee protection of the creator rights of the creator.

Keywords: copyright, author's economic rights, remuneration of the author, forms of author's remuneration, types of author's remuneration